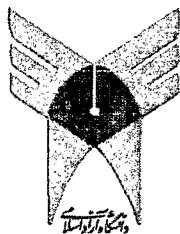

۱۰۷۷۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۱۲۲۸

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد همدان

دانشکده علوم انسانی، گروه کتابداری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته کتابداری

عنوان:

بررسی وضعیت کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

تهران و مقایسه با استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی ایران

استاد راهنما:

دکتر زهره میر حسینی

استاد مشاور:

دکتر مهرداد نیکنام وظیفه

۱۳۸۸ / ۲ / ۲۳

استاد مشاور
تسلیت

نگارش:

شعبان طاهری

تابستان ۱۳۸۶

۱۱۲۲۳۸

سپاسگزاری

با سپاس خداوند بزرگ که موهبت و سعادت کوشش در راه کسب علم و دانش را به من عطا فرمود. در طول مدتی که اینجانب به انجام پایان نامه خود مشغول بوده ام خود را موظف می دانم از همه کسانی که در به ثمر رسیدن آن نقش داشته اند تشکر و قدردانی نمایم.

- از استاد گرانقدرم سرکار خانم دکتر زهره میر حسینی استاد راهنمای محترم که همواره با صبر، حوصله، دقت و راهنماییهای ارزشمندشان مرا در تمام مراحل تحقیق یاری فرمودند تشکر و قدردانی می نمایم.

- از استاد پیشکسوت و محترم جناب آقای دکتر مهرداد نیکنام وظیفه استاد مشاور که افتخار شاگردی ایشان نصیب اینجانب شد تشکر و قدردانی می نمایم.

- از اساتید گرانقدرم جناب آقای دکتر علی اکبر فامیل روحانی (استاد داور) و جناب آقای دکتر سعید غفاری که آرزوی شاگردی در محضر آن بزرگواران را داشته ام کمال تشکر را دارم.

- از سرکار خانم زارعی مدیر محترم گروه کتابداری که با توجه به مشغله کاری زیاد ما را در انجام این پژوهش کمک و یاری فرمودند کمال تشکر را دارم.

- از جناب آقای دکتر بابائی ریاست محترم کتابخانه مرکزی واحد علوم و تحقیقات تهران و کلیه کارکنان کتابخانه مرکزی و دانشکده های تابعه که در انجام این تحقیق مرا یاری نمودند صمیمانه تشکر نموده و برای آنها آرزوی بهروزی می نمایم.

و سپاس دوستان خوبم را که هر کدام با لطف و عنایت خود بنده را در به اتمام رساندن این تحقیق یاری نمودند.

تقدیم به

روح بزرگوار پدرم

به مادر عزیزم که از جان برایم مایه گذاشت،
چنانکه زبانم از گفتن محبت های او قاصر است
مادر، همیشه به تو مدیون و از تو سپاسگزارم.

تقدیم به همسر مهربان و عزیزم
که براستی بدون او پیمودن این راه میسر نبود.
به خواهرانم به پاس همه محبت هایشان.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

فصل اول: کلیات تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- بیان مساله
۳	۱-۳- تعاریف عملیاتی
۴	۱-۴- فرضیه پژوهش
۴	۱-۵- هدف پژوهش
۵	۱-۶- فایده پژوهش
۵	۱-۷- سوالات پژوهش
۶	۱-۸- متغیرهای اساسی
۶	۱-۹- محدودیتهای تحقیق

فصل دوم: مروری بر ادبیات تحقیق

۸	۲-۱- مقدمه
۸	۲-۲- تاریخچه کتابخانه های دانشگاهی
۹	۲-۳- اهداف کتابخانه های دانشگاهی
۹	۲-۴- وظایف کتابخانه های دانشگاهی
۱۰	۲-۵- خدمات کتابخانه های دانشگاهی
۱۰	۲-۶- تاریخچه استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی
۱۱	۲-۷- آشنائی با دانشگاه آزاد اسلامی
۱۱	۲-۸- آشنائی با دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران
۱۲	۲-۹- آشنائی با کتابخانه مرکزی واحد علوم و تحقیقات تهران
۱۳	۲-۱۰- آشنائی با کتابخانه های اقماری واحد علوم و تحقیقات

ادامه فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۴	۱۱-۲- پیشینه پژوهش
۱۴	۱-۱۱-۲- پژوهشهای انجام شده در داخل کشور
۱۶	۲-۱۱-۲- پژوهشهای انجام شده در خارج از کشور
۱۷	۱۲-۲- مقایسه پیشینه ها با پژوهش حاضر

فصل سوم: روش پژوهش

۱۹	۱-۳- جامعه پژوهش
۱۹	۲-۳- روش پژوهش
۲۰	۳-۳- ابزار گردآوری اطلاعات
۲۰	۴-۳- شیوه های تجزیه و تحلیل یافته ها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۲۲	۱-۴- مقدمه
۲۳	۲-۴- کتابخانه مرکزی
۲۸	۳-۴- کتابخانه دانشکده فنی و مهندسی
۳۲	۴-۴- کتابخانه دانشکده محیط زیست و انرژی
۳۵	۵-۴- کتابخانه دانشکده مدیریت و اقتصاد
۳۸	۶-۴- کتابخانه دانشکده الهیات و فلسفه
۴۱	۷-۴- کتابخانه دانشکده هنر و معماری
۴۵	۸-۴- کتابخانه دانشکده علوم تخصصی دامپزشکی
۴۷	۹-۴- کتابخانه مرکز تحقیقات فیزیک پلاسما
۵۰	۱۰-۴- کتابخانه دانشکده مهندسی پزشکی
۵۳	۱۱-۴- کتابخانه دانشکده مهندسی صنایع غذایی
۵۶	۱۲-۴- کتابخانه دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

ادامه فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۶۶	استاندارد یک: اهداف و وظایف
۶۸	استاندارد دو: سازمان و مدیریت
۷۰	استاندارد سه: نیروی انسانی
۷۷	استاندارد چهار: مجموعه
۸۳	استاندارد پنج: سازماندهی
۸۵	استاندارد شش: خدمات
۹۲	استاندارد هفت: ساختمان و تجهیزات
۹۶	استاندارد هشت: بودجه

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۹۸	۱-۵- مقدمه
۹۸	۲-۵- خلاصه و نتیجه گیری
۱۰۶	۳-۵- پیشنهادات
۱۰۷	۴-۵- پیشنهاد برای پژوهشهای آینده
۱۰۸	منابع و مآخذ
	پیوستها
	چکیده به زبان انگلیسی

فهرست جداول

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۶۰	جدول شماره ۱: توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی، دانشجویان و رشته های تحصیلی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران
۷۰	جدول شماره ۲: توزیع فراوانی نیروی انسانی شاغل در کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات
۷۲	جدول شماره ۳: توزیع فراوانی نیروی انسانی متخصص و کمک متخصص موجود در کتابخانه های مورد بررسی با نیروی انسانی متخصص و کمک متخصص مورد نیاز بر اساس استاندارد
۷۵	جدول شماره ۴: توزیع فراوانی مدیران کتابخانه ها به تفکیک مدرک تحصیلی
۷۷	جدول شماره ۵: توزیع فراوانی مجموعه مورد نیاز کتابخانه ها بر اساس فرمول استاندارد V
۷۹	جدول شماره ۶: توزیع فراوانی تعداد منابع مورد نیاز با تعداد منابع موجود
۸۱	جدول شماره ۷: توزیع فراوانی نشریات ادواری موجود با نشریات ادواری مورد نیاز بر اساس استاندارد
۸۸	جدول شماره ۸: توزیع فراوانی میزان ساعات کار در کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات
۹۲	جدول شماره ۹: توزیع فراوانی وسایل و تجهیزات کتابخانه واحد علوم و تحقیقات
۹۴	جدول شماره ۱۰: توزیع فراوانی فضای موجود در کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات تهران با فضای مورد نیاز بر اساس استاندارد

فهرست نمودارها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۶۱	نمودار شماره ۱: توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی واحد علوم و تحقیقات تهران
۶۲	نمودار شماره ۲: توزیع فراوانی دانشجویان واحد علوم و تحقیقات تهران
۶۳	نمودار شماره ۳: توزیع فراوانی رشته های کارشناسی واحد علوم و تحقیقات تهران
۶۴	نمودار شماره ۴: توزیع فراوانی رشته های کارشناسی ارشد واحد علوم و تحقیقات
۶۵	نمودار شماره ۵: توزیع فراوانی رشته های دکترا در واحد علوم و تحقیقات تهران
۶۷	نمودار شماره ۶: توزیع فراوانی آئین نامه اجرائی کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات تهران
۶۹	نمودار شماره ۷: توزیع فراوانی کمیته مشورتی در کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات تهران
۷۳	نمودار شماره ۸: توزیع فراوانی نیروی انسانی کتابخانه های مورد بررسی با نیروی انسانی مورد نیاز بر اساس استاندارد
۸۰	نمودار شماره ۹: توزیع فراوانی منابع موجود کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات و منابع مورد نیاز
۸۲	نمودار شماره ۱۰: توزیع فراوانی نشریات کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات و نشریات مورد نیاز
۸۳	نمودار شماره ۱۱: توزیع فراوانی رده بندی در کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات تهران
۸۶	نمودار شماره ۱۲: توزیع فراوانی تعداد اعضاء کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات
۸۷	نمودار شماره ۱۳: توزیع فراوانی تاریخ تأسیس کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات تهران
۸۹	نمودار شماره ۱۴: توزیع فراوانی نظام دسترسی به مجموعه کتابخانه ها
۹۰	نمودار شماره ۱۵: توزیع فراوانی متوسط تعداد مراجعین به کتابخانه ها در هر روز
۹۵	نمودار شماره ۱۶: توزیع فراوانی فضای کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات با فضای مورد نیاز
۹۶	نمودار شماره ۱۷: توزیع فراوانی بودجه تعیین شده کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات در

سال ۸۶

چکیده :

پژوهش حاضر در مورد بررسی وضعیت کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و مقایسه آنها با استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی ایران می باشد. هدف از این پژوهش تعیین و تشریح وضعیت کتابخانه های دانشگاهی واحد علوم و تحقیقات تهران به منظور تعیین فاصله وضع موجود با وضع مطلوب بر اساس استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی ایران می باشد تا شاید بتوان از طریق این مقایسه جهت بهبود وضعیت کتابخانه های دانشگاهی این واحد قدمهای موثری برداشت. در این پژوهش از روش پیمایشی و از نوع ارزشیابی استفاده شده است و از طریق مقایسه یافته های بدست آمده از کتابخانه ها با استاندارد های کتابخانه های دانشگاهی ایران نتیجه گیری شده است. جامعه مورد پژوهش، یک کتابخانه مرکزی و ده کتابخانه دانشکده ای مستقر در واحد علوم و تحقیقات شهر تهران می باشد ابزار گردآوری اطلاعات از طریق مراجعه به کتابخانه های مورد بررسی و مشاهده مجموعه و فضا و امکانات و تکمیل پرسشنامه توسط مسئولین کتابخانه ها بوده است. اطلاعات جمع آوری شده با استفاده از روش های آماری توصیفی مورد تحلیل قرار گرفته و در این رابطه از نرم افزار آماری Excel و Spss استفاده گردید.

نتایج حاصله از پژوهش بیانگر این واقعیت است که کتابخانه ها از نظر آیین نامه اجرایی ۸۲ درصد و در خصوص داشتن کمیته مشورتی ۵۵ درصد و از نظر نیروی انسانی متخصص و کمک متخصص ۲۸/۶۸ درصد استاندارد را دارا می باشند. منابع مورد نیاز در کتابخانه های مورد پژوهش بدلیل تازه تأسیس بودن و وجود ۱۳۸ رشته دکترا در سطح پایینی از استاندارد یعنی ۳/۳۸ را دارا می باشد. از نظر سازماندهی منابع کاملاً استاندارد و از نظر ساعات خدمات به مراجعین ۸۳ درصد و از نظر فضای کتابخانه ۶۸/۶۱ درصد مطابق با استاندارد هستند. در خاتمه با توجه به نتایج بدست آمده در پژوهش راهکارهایی برای ارتقاء کیفیت و کمیت کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران ارائه شده است.

کلید واژه: کتابخانه دانشگاهی - استاندارد کتابخانه های دانشگاهی ایران - کتابخانه دانشکده ای - خدمات کتابخانه های دانشگاهی

فصل اول

کلیات تحقیق

رسالت دانشگاه تحقیق و توسعه است و کتابخانه ابزار تحقیق و پژوهش. دانشگاهها بدون داشتن کتابخانه ای قوی و غنی نمی توانند به رسالت خویش دست یابند و وجود کتابخانه برای ادامه حیات دانشگاه ضروری است. (مختاری، ۱۳۷۶، ۸۷). اداره کتابخانه های دانشگاهی در عصر تحولات شتابناک در عرصه اطلاعات و ارتباطات دیگر اداره یک کتابخانه به معنایی که معمولاً می شناختیم نیست و کتابخانه هم دیگر مرکز نگهداری تعدادی کتاب و نشریه نیست. (آذرنگ، ۱۳۸۱، ۴۲). اغلب دانشگاهها و کالج ها عصر اطلاعات را به طور سریع دریافت می کنند منابع کتابخانه ای، خدمات اطلاعاتی و فاصله آموزش مسائلی هستند که گسترش و محدودیت منابع سازمانها را در این تقاضا در بر می گیرند. در عصر اطلاعات دانشگاهها باید تلاش بیشتری جهت تهیه اطلاعات جدید برای مراجعین انجام دهند. (لنگنبرگ^۱، ۱۳۷۵، ۱۱). برخی از کتابخانه های دانشگاهی دنیا مانند کتابخانه های دانشگاه هاروارد آمریکا و کتابخانه بودلیان در دانشگاه آکسفورد انگلستان از نظر تعداد کتاب و کیفیت مجموعه با بزرگترین کتابخانه های ملی قابل مقایسه اند. (صبا، ۱۳۸۱، ۳۷). دانشگاه هایی که در تمامی زمینه ها فعالیت دارند محققاً دارای کتابخانه های تحقیقاتی بزرگ و مجهز هستند و در واقع کتابخانه های دانشگاهی، اعتبار دانشگاه و پشتوانه برنامه های آموزشی و پژوهشی آن است. در آنجا حاصل تلاشهای اندیشمندان، محققان و متخصصان به صورت منابع مکتوب و بدون گردآوری شده و آماده می شود تا دانشجویان، اساتید، پژوهشگران و صاحبان اندیشه که رهبران جامعه هستند بتوانند از آنها استفاده نمایند. بنابراین کتابخانه دانشگاهی باید از تجهیزات، نیروی انسانی کارآمد و متخصص، بودجه، فضا و سازماندهی خوب و مناسب برخوردار بوده تا به عنوان کانون اطلاع رسانی و منبع فکری دانشجویان و پژوهشگران به ایفای نقش پردازد. (چهری، ۱۳۸۲، ۴).

۲-۱- بیان مسأله

کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات یکی از غنی ترین کتابخانه های دانشگاهی دانشگاه آزاد اسلامی و در تقسیم بندی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی این واحد در زمره واحد جامع الف محسوب می شود، به همین خاطر ارزیابی این مجموعه دارای اهمیت فراوانی است.

از آنجا که کتابخانه های دانشگاهی مهمترین پایگاههای اطلاع رسانی علمی، آموزشی و پژوهشی کشور محسوب می شوند، رعایت استانداردها راه مطمئنی برای کاستن هزینه ها، جلوگیری از اتلاف نیروی انسانی و مهمتر از همه ارتقای خدمات کتابخانه ای به کاربران است. در این پژوهش سعی خواهد شد وضع موجود کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات مورد مطالعه قرار گیرد و نهایتاً اطلاعات بدست آمده را با استانداردهای دانشگاهی ایران مقایسه نموده تا شاید از این رهگذر بتوان با پی بردن به کاستی ها و نواقص احتمالی به رهنمودهای مطمئن جهت رفع مشکلات و توسعه خدمات و گسترش کتابخانه مرکزی و کتابخانه های تابعه این واحد با برنامه ریزیهای هدف دار دست پیدا کرد.

لذا در پاسخ برای یافتن سؤال زیر، پژوهش حاضر انجام شده است:

کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تا چه حد با استاندارد های کتابخانه های دانشگاهی ایران مطابقت دارد؟

۳-۱- تعاریف عملیاتی

۱-۳-۱ بررسی وضعیت:

مطالعه وضعیت از لحاظ اهداف و وظایف، سازمان و مدیریت، نیروی انسانی، مجموعه، سازماندهی، خدمات، ساختمان و تجهیزات، بودجه می باشد.

۲-۳-۱ کتابخانه دانشگاهی

«یک کتابخانه یا گروهی از کتابخانه ها که دانشگاه آنها را برای برآوردن نیازهای دانشجویان و اعضاء هیأت علمی خود تأسیس، حمایت و اداره می کند.» (سلطانی، ۱۳۷۹، ۳۳۵)

بر اساس این تعریف کتابخانه های دانشگاهی بخشی از نظام آموزشی و مرکز گردآوری و انتقال اطلاعات علمی و نیز جایگاهی برای تأمین امکانات تحقیقاتی و پژوهشی محققان و پژوهشگران و توسعه علوم محسوب می شود.

۱-۳-۳ دانشگاه آزاد اسلامی

"دانشگاه آزاد اسلامی" یکی از بزرگترین و مؤثرترین دانشگاههای ایران و منطقه خاورمیانه با بیش از ۱/۳۰۰/۰۰۰ دانشجو و حدود ۳۵۰ واحد دانشگاهی است که بیش از نیمی از دانشجویان کشور در آن مشغول به تحصیل می باشند. وجود بیش از ۸۵۰ رشته کارشناسی ارشد و بیش از ۱۵۰ رشته دکتری نشان از عمق فعالیتهای تحقیقاتی در این دانشگاه دارد.

۱-۳-۴ واحد علوم و تحقیقات تهران

واحد علوم و تحقیقات یکی از بزرگترین واحدها و جزء منطقه هشت دانشگاه آزاد اسلامی و دارای رتبه جامع الف در بین واحدها می باشد که در سال ۱۳۶۳ در شهر تهران تأسیس شد. این دانشگاه فعالیت خود را با راه اندازی رشته های علوم انسانی، فنی و مهندسی، علوم پایه و کشاورزی با جذب ۲۵۰ نفر دانشجو آغاز کرد و در حال حاضر این واحد دارای ۱۹ دانشکده می باشد.

۱-۳-۵ استانداردهای کتابخانه ای

منظور معیارهای موجود در کتاب استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی ایران می باشد که توسط کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران به چاپ رسیده است.

۱-۴-۱- فرضیه پژوهش

بررسی موجودیت کتابخانه های تابعه دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران از نظر (اهداف و وظایف، سازمان و مدیریت، نیروی انسانی، مجموعه، سازماندهی، خدمات، ساختمان و تجهیزات، بودجه) که پایین تر از استانداردهای پذیرفته شده کتابخانه های دانشگاهی ایران است.

۱-۵-۱- هدف پژوهش

هدف اصلی از انجام این پژوهش تعیین و تشریح وضعیت موجود کتابخانه های واحد علوم و تحقیقات از نظر اهداف و وظایف، سازمان و مدیریت، مجموعه، سازماندهی، خدمات، کارکنان، ساختمان و تجهیزات، بودجه و به منظور تشخیص کمبودها و نارسائی ها و نیز تعیین شکاف و فاصله میان وضع موجود با وضع مطلوب (استاندارد کتابخانه های دانشگاهی ایران) می باشد.

۱-۶- فایده پژوهش

با شناخت نقاط ضعف، کمبودها و نارسائی‌ها می‌توان در جهت رفع و بهسازی آنها برنامه ریزی کرد و سیاست کاری کتابخانه‌ها را به سمت بهتر و کاملتر شدن سوق داد. همچنین اهداف را شناخت و برای رسیدن به آنها مسیر درست را دنبال کرد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند مسئولان امر و رؤسای دانشگاه را از وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه که تحت حمایت برنامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه هستند، آگاه کند و آنها با اختصاص بودجه و حمایت‌های مالی بیشتر سبب توسعه کمی و کیفی مجموعه، فضا و تجهیزات و همچنین جذب نیروی انسانی متخصص در مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ها شوند. آگاهی از میزان اختلاف می‌تواند در برنامه ریزیهای آینده کتابخانه‌ها بسیار مفید واقع گردد و همچنین می‌توان با بهره‌گیری از این تشخیص و با عنایت به کمبودها و مشکلات، وضعیت کتابخانه‌ها را جهت سرویس دهی و خدمات بهتر به مراجعین بهبود بخشید.

۱-۷- سوالات پژوهش

۱. وضعیت هر یک از دانشکده‌های واحد علوم و تحقیقات تهران از نظر تعداد اعضای هیأت علمی، دانشجویان و رشته‌های تحصیلی چگونه است؟
۲. کتابخانه‌های مورد بررسی از لحاظ سازمان و مدیریت در دانشگاه در چه وضعیتی هستند؟
۳. وضعیت نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های واحد علوم و تحقیقات از نظر تعداد، سطح تحصیلات و نوع تخصص با توجه به استاندارد چگونه است؟
۴. وضعیت مدیران کتابخانه‌ها از نظر تخصص، سطح تحصیلات چگونه است؟
۵. کمیت منابع موجود در کتابخانه‌های واحد علوم و تحقیقات و نیازهای هر یک از این کتابخانه‌ها به منابع طبق استاندارد چگونه است؟
۶. رده بندی و سازماندهی در کتابخانه‌های واحد علوم و تحقیقات تهران چگونه است؟
۷. فضا و ساختمان کتابخانه‌های واحد علوم و تحقیقات تهران با توجه به تعداد کارکنان، تعداد کتب تا چه حد مطابق استاندارد می‌باشد؟
۸. بودجه کتابخانه‌های واحد علوم و تحقیقات نسبت به بودجه دانشگاه در چه وضعیتی می‌باشد؟

متغیر مستقل : استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی ایران

متغیر وابسته : بررسی وضعیت کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

۹-۱- محدودیت‌های تحقیق

در انجام این تحقیق مشکلات و محدودیت هایی وجود داشته که عبارتند از:

الف- از نوزده دانشکده تابعه واحد علوم و تحقیقات تهران، تعداد پنج دانشکده، کتابخانه آن در سال جدید یعنی سال ۸۶ تأسیس شده و هنوز کتابهایشان ثبت و فهرست نویسی نشده است و تعداد چهار دانشکده آن هنوز کتابخانه ای ندارند و به همین دلیل از جامعه آماری پژوهش حذف شده اند، تعداد ده دانشکده دیگر آن در حال حاضر دارای کتابخانه فعال و جزء جامعه آماری هستند.

ب- عدم آگاهی کتابداران کتابخانه از وضعیت دقیق کتابخانه ها

ج- فقدان آمارهای دقیق و روزآمد از وضعیت کتابخانه های دانشکده ای مورد مطالعه

فصل دوم

مروری بر ادبیات تحقیق

در این فصل تاریخچه، اهداف، وظایف و خدمات و تاریخچه استاندارد های کتابخانه های دانشگاهی ایران و آشنایی با دانشگاه آزاد اسلامی و واحد علوم و تحقیقات تهران و کتابخانه های تابعه این واحد و به پیشینه پژوهش می پردازیم.

۲-۲- تاریخچه کتابخانه های دانشگاهی

شکل گیری دانشگاهها در غرب به قرن شانزدهم میلادی بر می گردد. بدین معنا که در سال ۱۵۰۰ میلادی بیش از ۷۵ دانشگاه در سطح اروپا بوجود آمد. این دانشگاهها هریک دارای مجموعه ای از کتابها بودند که در سطح محدودی مورد استفاده علما و دانش پژوهان قرار می گرفت. این نوع کتابخانه ها همانند کتابخانه هایی بودند که در دنیای شرق در کنار مدارس علمیه و نظامیه ها مورد استفاده محققان قرار می گرفت. اما شکل گیری کتابخانه های دانشگاهی به مفهوم امروزی و با قوانین مدون در اروپا به حدود سال ۱۸۵۵ و در آمریکا به سال ۱۸۵۰ بر می گردد. با وجود اینکه اولین موسسه آموزش عالی در ایران را امیر کبیر با نام دارالفنون تاسیس کرد ولی باید اذعان داشت که اولین دانشگاه به مفهوم امروزی آن در سال ۱۳۱۳ با عنوان دانشگاه تهران تاسیس شد. با تأسیس این دانشگاه و شکل گیری دانشکده های مختلف آن، پایه های کتابخانه های دانشگاهی و دانشکده ای نیز پی ریزی شد. (یغمایی، ۱۳۸۴، ۱۹) کتابخانه های دانشگاهی ایران، پس از تاسیس مدارس عالی، به تدریج شکل یافتند و به موازات گسترش دانشگاهها، منابع و عرضه خدمات در آنها افزایش یافت. (صبا، ۱۳۸۱، ۳۷). با این حال نخستین کتابخانه دانشگاهی کشور در سال ۱۳۱۳ در دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران گشایش یافت. از فعالیتهای آن می توان به برگزاری نمایشگاهها و سمینارها، همکاری با سایر دانشگاهها و مراکز علمی و پژوهشی، تهیه میکروفیلم و میکروفیش از نسخه های دستنوشته و نیز انتشار نشریات و متون کتابداری و کتابشناسی اشاره کرد و پس از آن کتابخانه های دیگری در دانشکده های این دانشگاه و دانشگاههای دیگر تاسیس شد. (رجبی، ۱۳۸۱، ۶۸). در حال حاضر با توجه به گسترش دانشگاهها و موسسات آموزش عالی در سراسر ایران کتابخانه های دانشگاهی، دانشکده ای و موسسات آموزش عالی در ایران تحت پوشش این وزارتخانه ها و نهادها هستند: الف) وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛ ب) وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و ج) دانشگاه آزاد اسلامی ایران. (مزینانی، ۱۳۸۲، ۱۸۹)

۲-۳- اهداف کتابخانه های دانشگاهی

اهداف هر کتابخانه دانشگاهی دقیقاً در راستای اهداف سازمان مادر آن، یعنی خود دانشگاه است. این اهداف را می توان به ترتیب زیر دسته بندی کرد:

- الف) کمک به برنامه های آموزشی در کلیه رشته هایی که در دانشگاه مورد نظر تدریس می شود.
- ب) کمک به برنامه های تحقیقاتی دانشگاه، چرا که تحقیق جزء جدایی ناپذیر هر دانشگاهی است.
- ج) کمک به برنامه ریزیهای آموزشی دانشگاه (مختاری معمار. ۱۳۸۴، ۸۹-۸۸).

۲-۴- وظایف کتابخانه های دانشگاهی

دانشگاهها جزء لاینفک جامعه هستند، دانشگاهها امکانات تحقیقاتی، سخنرانیهای ترویجی، دوره های مکاتبه ای، گفتگوهای رادیویی، سخنرانیهای عمومی، برنامه های تلویزیونی، برنامه های آموزش بزرگسالان و غیره ارائه می کنند. بنابراین دانشگاهها به آموزش افراد و به طور کلی به آموزش جامعه کمک می کنند. کتابخانه دانشگاهی هم جزئی از ساختار سازمانی دانشگاه است، بنابراین موجودیت آن در جهت خدمت به اهداف سازمان مادر است. هر برنامه کتابخانه ای باید برنامه کلی دانشگاه را پشتیبانی کند؛ به عبارت دیگر، کتابخانه دانشگاهی باید هدفش پیشبرد دانشگاه در جهت ادای وظایفش باشد. کتابخانه دانشگاهی در اجرای اهداف آموزش عالی نقش مهمی بر عهده دارد.

به طور کلی وظایف کتابخانه های دانشگاهی را می توان به طریق زیر خلاصه کرد:

- ۱- فراهم آوری کتاب و سایر مواد کتابخانه ای که مورد نیاز برنامه های آموزشی و پژوهشی دانشگاه است.
- ۲- آماده سازی و تنظیم مواد به نحوی که مراجعان بتوانند با سهولت لازم به منابع دسترسی پیدا کنند.
- ۳- فراهم کردن شرایط مکانی مناسب برای مطالعه و تحقیق.
- ۴- شناساندن کتابخانه، معرفی منابع و آموزش روشهای استفاده از کتابخانه و منابع آن.
- ۵- راهنمایی مراجعان برای یافتن مواد و اطلاعات مورد نیاز و ارائه خدمات مرجع.
- ۶- فراهم آوری کتاب و سایر مواد کتابخانه ای در زمینه های هنری، ادبی، اجتماعی و مذهبی جهت پر کردن اوقات فراغت مراجعان.
- ۷- تهیه کتب و مقالات خارج از دسترس مراجعان از طریق امانت بین کتابخانه ای یا هر طریق ممکن دیگر.
- ۸- بررسی و ارزیابی کار کتابخانه و منابع آن در ارتباط با تحقق اهداف کتابخانه و دانشگاه. (مختاری معمار. ۱۳۸۴، ۹۱-۸۹).

۲-۵- خدمات کتابخانه های دانشگاهی

انواع خدماتی که کتابخانه های دانشگاهی می توانند ارائه دهند به قرار زیر است:

- ۱) امانت
- ۲) خدمات مرجع
- ۳) آگاهی رسانی جاری
- ۴) جست و جوی گذشته نگر
- ۵) تهیه کتابشناسی
- ۶) خدمات ترجمه
- ۷) تهیه نمایه نامه ها و چکیده نامه ها
- ۸) تهیه گزارشها
- ۹) امانت بین کتابخانه ای
- ۱۰) تهیه بریده جراید
- ۱۱) اعلان برگزاری همایش های مورد علاقه سازمان
- ۱۲) ایجاد پایگاه ها و بانک های اطلاعاتی
- ۱۳) جست و جوی رایانه ای پیوسته و ناپیوسته
- ۱۴) تهیه و ارائه خدمات از طریق ریز نوشته ها و ریزنگارها
- ۱۵) خدمات تکثیر و نسخه برداری
- ۱۶) آشنا سازی استفاده کنندگان با خدمات کتابخانه و شیوه بهره گیری از آن
- ۱۷) خدمات جنبی
- ۱۸) آموزش کارورزان کتابداری
- ۱۹) تهیه راهنمای کتابخانه (حری. ۱۳۸۱، ۷۶۹)

۲-۶- تاریخچه استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی

وجود استانداردها برای کتابخانه های دانشگاهی ضروری می باشد و بدون این استانداردها، کتابخانه ها نمی توانند خدمات موثری را برای استفاده کنندگان خود عرضه دارند. پرداختن به پیشینه استانداردهای کتابخانه های دانشگاهی ایران به سالهای نخست دهه پنجاه باز می گردد که مرکز خدمات کتابداری با هدف بهبود بخشیدن به وضع کتابخانه های ایران تازه تاسیس شده بود و در همین سالها بود که اولین مجموعه استانداردهای کتابخانه های ایران را به رشته تحریر در آوردند.